

साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय पाटन संयुक्त क्याम्पस

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रमअन्तर्गत एम.ए. दोस्रो वर्षको

दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

जनार्जन आचार्य

नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

शैक्षिक सत्र २०६४/६६

रोल नं.: ११/०६४

परीक्षा क्रमाङ्क : २२०४५८

त्रि.वि.दर्ता नं. : ५४९८-९३

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

२०६८

शोधनिर्देशक - सहप्राध्यापक डा. कृष्णप्रसाद दाहाल
साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय पाटन संयुक्त क्याम्पस

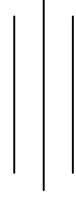
नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रमअन्तर्गत एम.ए. दोस्रो वर्षको

दसौं पत्रको प्रयोजनको लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

जनार्जन आचार्य

नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम

शैक्षिक सत्र २०६४/६६

रोल नं.: ११/०६४

परीक्षा क्रमाङ्क : २२०४५८

त्रि.वि.दर्ता नं. : ५४९८-९३

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

२०६८

सिफारिस पत्र

शोधार्थी जनार्जन आचार्यले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्रको लेखन मेरा निर्देशनमा सम्पन्न गर्नुभएको हो । शोधार्थी आचार्यले साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी र उनको व्यक्तित्वका विविध आयामहरूलाई तथ्यपूर्ण सामग्रीका आधारबाट प्रकाश पार्नुभएको छ । साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरे नेपाली साहित्यमा विशेष गरी बालसाहित्यकारका रूपमा चिनिनु हुन्छ । वहाँले बालसाहित्यका अतिरिक्त प्रौढसाहित्यको रचना र प्रकाशन गरेको पाइन्छ । विशेष गरेर मध्यम वर्गीय र निम्न वर्गीय व्यक्तिहरूले भोग्नुपरेको यथार्थ जीवनलाई नजीकबाट नियालेर त्यसलाई कलापूर्ण ढङ्गबाट सजाउनु साहित्यकार घिमिरेको विशेषता हो । जनजिब्रोका बोलीलाई टपक्क टिप्न सक्ने क्षमता घिमिरेमा पाइन्छ । आफ्ना रचनाका माध्यमबाट नैतिक मूल्य मान्यता र आदर्शको आग्रहलाई घिमिरेले आफ्ना प्रायःजसो सबै रचनाहरूमा व्यक्त गरेको पाइन्छ । हल्ला र विज्ञापनको पछि नलागीकन आफ्नै किसिमबाट साहित्यको साधना गर्दै आउनुभएका घिमिरेको प्रौढ र बालसाहित्यिक कृतिहरूको शूक्ष्मातिशूक्ष्म किसिमबाट अध्ययन र विश्लेषण गर्ने काम शोधार्थी जनार्जन आचार्यले गर्नुभएको छ । वहाँले शोधविधिकै मान्यतालाई पालना गरी घिमिरेका कृतिहरूको वैज्ञानिक किसिमबाट विश्लेषण गरी तिनको मूल्याङ्कनका साथै सारांश समेत खिच्ने काम गर्नुभएको छ । घिमिरेका साहित्यिक प्राप्तिहरूको समेत यहाँ प्रभावकारी ढङ्गबाट देखाउने काम भएको छ । मूलतः नेपाली साहित्यमा अनवरत् रूपमा लागि रहेका मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वलाई लिएर शोधार्थी जनार्जन आचार्यले तयार पार्नुभएको यस शोधपत्रको लेखनप्रति म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति स्नातकोत्तर कार्यक्रम समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....

सह प्रा. डा. कृष्णप्रसाद दाहाल

शोध निर्देशक

स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर ।

दिनाङ्क : २०६८ कार्तिक ७ गते

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

मिति : २०६८/०७/ १३ गते

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत नेपाली शिक्षण समिति पाटन संयुक्त क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ श्री जनार्जन आचार्यले तयार पार्नुभएको साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

.....
सह-प्रा.डा. कृष्णप्रसाद दाहाल
शोधनिर्देशक

.....
प्रा.डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी
कार्यक्रम संयोजक

.....
बाह्य परीक्षक

.....
सह-प्रा. सुरेन्द्रवर सिंह थापा
विभागीय प्रमुख

कृतज्ञताज्ञापन

तीसको दशकदेखि साहित्यका विविध विधाहरूमा कलम चलाउँदै आउनुभएका साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी र कृतित्वमा आधारित रहेर **मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनी व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** विषयक प्रस्तुत शोधपत्र मैले मेरा आदरणीय गुरु सह-प्राध्यापक डा. कृष्णप्रसाद दाहालज्यूको स्नेहमय प्रत्यक्ष एवम् कुशल निर्देशनमा तयार गरेको हुँ । आफ्ना व्यस्तताका बावजूद पनि अमूल्य समय दिई सम्बन्धित विषयमा शोधपत्र तयार गर्नका निम्ति हौसला प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु सह-प्राध्यापक डा. कृष्णप्रसाद दाहालप्रति सर्वप्रथम म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा आफ्ना महत्त्वपूर्ण कार्यहरूलाई थाँती राख्दै लिखित, मौखिक अन्तर्वार्ता एवम् आवश्यक सामग्रीहरू जुटाइ सहयोग गर्नुहुने श्रेष्ठ शोधनायक वरिष्ठ साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरे र उहाँका परिवारजनप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधकार्यको निम्ति स्वकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्न सुवर्ण अवसर प्रदान गर्नुहुने पाटन संयुक्त क्याम्पस स्नातकोत्तर कार्यक्रम अनुसन्धान समितिप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

जन्मकालदेखि मेरो उचित स्याहार सुसार गर्दै शिक्षादीक्षामा आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चने समादरणीय पिता हरिप्रसाद आचार्य तथा माता राधा आचार्यप्रति म आजीवन ऋणी छु । साथै मेरो शोधकार्यमा थप प्रेरणा दिँदै सुखद् भविष्यको कामना गर्ने मेरी जीवन साथी दुर्गा आचार्यप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र लेखनमा सहयोग गर्ने मेरा शुभचिन्तक मित्र वसन्त सुवेदीप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

त्यस्तै यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा यथासम्भव शुद्धताका साथ टड्कण गर्नुहुने बालमुकुन्द आचार्य तथा शोधप्रस्ताव लेखनदेखि शोधपत्रको सम्पूर्ण कार्यमा सहयोग गर्नुहुने मेरा दाइ प्रद्युम्न आचार्यलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । अन्तमा प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समिति, नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

.....
जनार्जन आचार्य

क्याम्पस रोल नं. : ११

परीक्षा क्रमाङ्क : २२०४५८

त्रि.वि. रजिस्ट्रेशन नं. : ५४९८-९३

विषयसूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृतिपत्र

कृतज्ञताज्ञापन

	पृष्ठ संख्या
अध्याय एक : शोधपरिचय	१-७
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधप्रयोजन	१
१.३ विषय परिचय	१
१.४ समस्याकथन	२
१.५ शोधको उद्देश्य	२
१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७ शोधको औचित्य	६
१.८ शोधको सीमाङ्कन	६
१.९ सामग्री सङ्कलन र शोधविधि	७
१.१० शोधपत्रको रूपरेखा	७
अध्याय दुई : साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको जीवनीको अध्ययन	८-१८
२.१ परिचय	८
२.२ वंशपरम्परा	८
२.३ जन्म तथा बाल्यकाल	९
२.४ शिक्षादीक्षा	१०
२.५ नोकरीमा प्रवेश	११
२.६ दाम्पत्य जीवन	१२
२.७ आर्थिक अवस्था	१२
२.८ साहित्यिक सम्लग्नता	१३

२.९ साहित्य सिर्जनाका अभिप्रेरक	१४
२.१० दिनचर्या र अभिरुचि	१५
२.११ सम्मान तथा पुरस्कार	१६
२.१२ भ्रमण	१६
२.१३ भाषिक ज्ञान	१६
२.१४ वैचारिक निष्ठा र प्रतिबद्धता	१७
२.१५ निष्कर्ष	१७

अध्याय तीन : साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको व्यक्तित्वको अध्ययन १९-२८

३.१ परिचय	१९
३.२ शारीरिक व्यक्तित्व	१९
३.३ सामाजिक व्यक्तित्व	२०
३.४ पारिवारिक व्यक्तित्व	२०
३.५ अध्ययनशील व्यक्तित्व	२१
३.६ बौद्धिक व्यक्तित्व	२१
३.७ साहित्यकार व्यक्तित्व	२२
३.७.१ कवि व्यक्तित्व	२३
३.७.२ कथाकार व्यक्तित्व	२४
३.७.३ जीवनीकार व्यक्तित्व	२४
३.७.४ लेख-निबन्धकार व्यक्तित्व	२५
३.७.५ यात्रासंस्मरणकार व्यक्तित्व	२५
३.७.६ बालसाहित्यकार व्यक्तित्व	२६
३.८ घिमिरेको जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्य सिर्जनाबीच अन्तसम्बन्ध	२७
३.९ निष्कर्ष	२८

अध्याय चार : साहित्यकार मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको कृतित्वको अध्ययन २९-१६५

४.१ परिचय	२९
४.२ प्रेरणा र प्रभाव	२९
४.३ सिर्जनारम्भ र क्रियाशीलता	३०
४.४ साहित्यिक यात्राका चरणहरू	३१
४.५ कृतित्वको विवरण	३३
४.५.१ प्रौढसाहित्यिक कृतिहरूको विवरण	३४
४.५.२ बालसाहित्यिक कृतिहरूको विवरण	४३
४.६ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको विधागत साहित्यिक यात्रा	५०
४.७ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको नेपाली कथा सिर्जनामा आगमन	५२
४.८ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेका कथाहरूको अध्ययन	५४
४.८.१ नलुकेको वास्तविकता कथासङ्ग्रहको अध्ययन	५४
४.८.२ मध्यान्तर कथासङ्ग्रहको अध्ययन	६१
४.९ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको कविता लेखनमा आगमन	६८
४.९.१ सौतेनी छोरो कवितासङ्ग्रहको अध्ययन	७१
४.९.२ अर्पण भक्तिकवितासङ्ग्रहको अध्ययन	८१
४.१० मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको नेपाली बालसाहित्यका क्षेत्रमा आगमन	८६
४.११ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको बालकथाहरूको अध्ययन	८८
४.११.१ सङ्गतको फल बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	९०
४.११.२ सुनेका कथा बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	९८
४.११.३ छेपाराको घर बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	१०२
४.११.४ तारी गाई बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	१०५
४.११.५ कालो माला बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	११०
४.११.६ देखासिकी बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	११४
४.११.७ घमण्डी भिङ्गा बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	११९
४.११.८ पुतलीको विहे बालकथासङ्ग्रहको अध्ययन	१२५
४.११.९ वारुलाको विहे चित्रकथाको अध्ययन	१३०
४.१२ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेको बालकविताको अध्ययन	१३१

४.१२.१ पुतलीको रङ्ग बालकवितासङ्ग्रहको अध्ययन	१३२
४.१२.२ माटोको माया बालकवितासङ्ग्रहको अध्ययन	१४६
४.१२.३ सन्देश बालगीतिउपन्यासको अध्ययन	१५६
४.१२.४ को खाई को खाई बालगीतको अध्ययन	१५७
४.१३ मधुसूदनप्रसाद घिमिरेका फुटकर कृतिहरूको अध्ययन	१५८
४.१३.१ फुटकर कथाहरूको अध्ययन	१५९
४.१३.२ फुटकर कविताहरूको अध्ययन	१६०
४.१३.३ फुटकर लेख-निबन्धहरूको अध्ययन	१६१
४.१३.४ फुटकर यात्रासंस्मरणहरूको अध्ययन	१६२
४.१३.५ फुटकर जीवनीहरूको अध्ययन	१६२
४.१३.६ फुटकर बालसाहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन	१६३
४.१४ निष्कर्ष	१६४
अध्याय पाँच : मधुसूदनप्रसाद घिमिरे र उनका कृतिहरूको मूल्याङ्कन	१६६-१७४
५.१ परिचय	१६६
५.२ जीवनी र व्यक्तित्वको मूल्याङ्कन	१६६
५.३ कृतिहरूको मूल्याङ्कन	१६७
५.४ निष्कर्ष	१७४
अध्याय छ : उपसंहार	१७५-१८१
६.१ उपसंहार	१७५
६.२ निष्कर्ष	१७८
सन्दर्भग्रन्थसूची	१८२-१८४